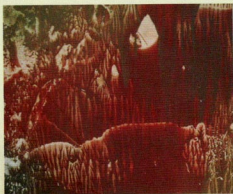

pláne

P R I B L I Ž N E
Z A P A M Ä T A N É H O

etela

farkašová

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Copyright © Etela Farkašová 2012

Illustrations © Kvetoslava Fulierová 2012

Cover design © Dušan Babjak 2012

© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,
Bratislava

e-mail: vsss@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV
spol. s r. o.

Etela Farkašová: Pláne / približne zapamätaného

Zodpovedná redaktorka Ingrid Skalická

Ilustrácie Kvetoslava Fulierová

Obálku s použitím ilustrácie Kvetoslavy Fulierovej
graficky spracoval Dušan Babjak

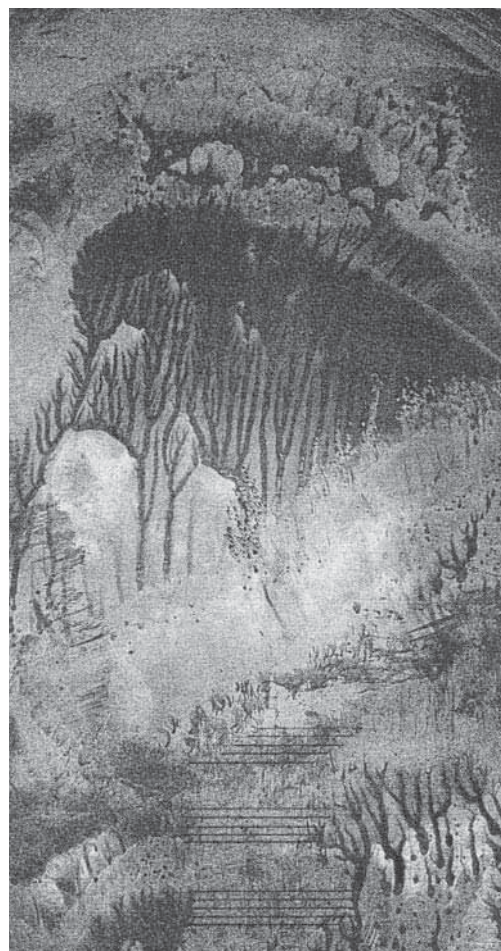
Sadzba a tlač ETERNA Press

Vydanie prvé

Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-625-0

Etela Farkašová
PLÁNE
PRIBLIŽNE ZAPAMĚTANÉHO

etela

farkašová

pláne

PRIBLIŽNE
ZAPAMÄTANÉHO

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Kolisavý pohyb, rovnomerný klepot kolies, poloprázdne tiché kupé, za oknom mihotajúce sa stromy, strechy, polia, zvukovo-obrazové pozadie praspomienky, do ktorej možno situovať počiatok zapamätaného, presnejšie: iba pripomínaného, pamäť bola vtedy ešte iba nevyvinutým chumáčikom, do ktorého sa ukladali jemné vrstvičky videného, počutého, precitovaného, zárodkom zložitej schránky s množstvom cievok, na ktoré sa bude postupne navíjať všetko, čo prinesie čas.

Pribúdajúce šero zmäkčuje siluety postáv, vlak sa približuje k tunelu hneď za ohybom trate, nie, bolo to až za tunelom, povie po rokoch otec, ale mama si nedá vziať svoju pravdu, veľmi dobre si to viem predstaviť, hovorí presvedčivo, v podstate mi je ľahostajné, či pred alebo za tunelom, pomyslim si za každým, keď sa vracajú k tamtej spomienke, vidím to pred sebou, akoby to bolo včera, opakuje mama trpezlivo, no neústupčivo, vidím to spolu s ňou, akoby jej oko prestúpilo do môjho, jej myseľ do mojej, rušňovodič pribrzdzuje, spomalené obrázky za špičným okenným sklom, spomalené, možno trochu ospanlivé, trochu napäté ticho, do ktorého sa vreže hlasné zvolanie sprievodcu, Vernár, a potom ešte raz, nemenej rezavé, nemenej hlasné zvolanie, zopár cestujúcich sa chystá vystúpiť, zopár ich čaká, aby nastúpilo, v týchto vojnových časoch cestuje len ten, kto naozaj musí.

My ostávame v kupé, cestujeme ešte ďalej, k príbuzným do Brezna, sľúbili, že nás prichýlia, evakuácia, tam, kde sme bývali doteraz, to prestalo byť bezpečné, moji rodičia nevedia, či to bude tam, kam smerujeme, bezpečnejšie, nevedia s určitosťou, ako bude postupovať front, ale rozhodli sa odísť, k miestu, kde pôsobili a kde ich vojna zachytila, ich neviazalo silnejšie puto, nemali tam korene ani príbuzenstvo, nebol dôvod zotrvať tam, kde sa onedlho,

ako sa dalo predpokladať, začne strieľať, najmä ak verili, že tam, kam mierime, to bude lepšie, predpokladám, že to bola najmä mamina predstava, sčasti azda iluzórna, vychádzajúca z nádeje, že uprostred príbuzenstva, v miestach, ktoré sa spájali s viac ako storočnou rodinnou históriou, nemôže byť nebezpečenstvo až také veľké, keby aj bolo, prítomnosť blízkych mu nedovolí prerásť isté hranice, nedovolí zaútočiť v plnej sile.

Ver-nár, zakričí sprievodca do tretice a vtedy sa to stane – z uzlíka perinky, plienok, košielky a všetkého ostatného, čo patrí k niekoľkomesačnému dieťaťu, sa ozve do tichého kupé nemenej hlasné Verrr-nárrr, to predĺžené rrr vraj znelo neuveriteľne prenikavo, dlho a naliehavo, jeho hlasitosť a naliehavosť rokmi v spomienkach rástla, zväčšovala sa, ale nepovšimnúť si ju nemohli ani vtedy, bolo to priveľmi nečakané, nepravdepodobné, akoby som tým zvolaním chcela preskočiť čas, posunúť sa v ňom o kúsok dopredu, alebo akoby som sa ním chcela zachytiť v neznáme, ktoré nás čakalo, potvrdiť si ním istotu (už nielen svoju), že toto rozhodnutie bolo správne – nasadnúť do vlaku a odísť do kraja maminých predkov, aj keď sa v ňom ona sama nenarodila, aj keď ju neprívitál ako desaťročnú polosirotu po návrate z Miškovca, kam sa jej rodičia vybrali za prácou, veľmi prívetivo, pokladala ho za rodný, žilo a umieralo tam niekoľko generácií jej rodu.

Rodičia sa na seba prekvapene pozreli, zaskočení ostali aj tí dvaja-traja spolucestujúci, opytovali sa, koľkože má to dieťa, že už vie povedať r, a neveriaco krútili hlavou, mama potom tvrdievala (boli časy, keď sa k tejto spomienke z ktovieakých dôvodov rada vracala), že také rrr už nikdy nepočula, ani odo mňa, ani od nikoho iného, trochu sa vraj aj preľakla, čo môže znamenať takéto prejavenie, absolútne neadekvátne veku, ale prevážila v nej zvedavosť a vzápätí niekoľkokrát nahlas zopakovala názov obce s dvoma r, povzbudzovali ma obaja, no do konca cesty som vraj už len mlčala, a potom

ešte aspoň pol roka, na vernárovské predĺžené r sa doma spomínalo ako na významnú epizódu z môjho detstva, nepochybne častejšie ako na prvé súvislé slová, vety alebo na prvé samostatné kroky, dve dlhočizné, zurčiace, priestor kupé krájajúce rrr a potom dlho, dlho nič.

V chumáčiku ešte nerozvinutej pamäti sa usádza tak trochu záhadne znejúce slovo, vnára sa čoraz hlbšie do zámotkov nesúvislých obrazov, zvukov a pri zriedkavých cestách, keď budem v dospelosti prechádzať touto trasou, sa vo mne zakaždým čosi zachveje, čosi neurčité, obalené nejasnou spleťou emócií, akoby na mňa po desaťročia čakalo v tomto ohybe trate to dlhé, naliehavo zurčiace rrr, a s ním akoby čakal po celý ten čas aj obraz postáv, ktoré ním boli prekvapené, možno zaskočené, samozrejme, že tie obrazy nevydávam za svoju vlastnú spomienku, bolo by to absurdné, poneviam sa v priestore zapamätanom inými, krúžim okolo zvláštnej a nečakanej, no aj tak celkom nepodstatnej udalosti a zakaždým sa pristihujem, že sa v tom priestore cítim príjemne, že ho vnímam ako útulný: priestor, preteplený prítomnosťou mne blízkych ľudí.

e

... Časť, ktorá je v pamäti, hľadá druhú chýbajúcu časť, lebo sama pamäť už cíti, že nie je pospolu, čo zvyčajne bývalo pospolu, a akoby zo svojej zvyklosti vyrušená a ochromená, požaduje časť, ktorá chýba... napísal kedysi na počiatku stredoveku Augustinus Aurelius.

Časť, ktorá je v pamäti, hľadá druhú chýbajúcu časť, poviem potom raz vo vzdialenej budúcnosti, poviem ešte aj to, že pamäť je jedným z najúžasnejších fenoménov, s malými obmenami to budem v ne veľkej posluchárni opakovať rok po roku, vrstvenie zažitého, ustavičné prevrstvovanie, dotváranie mozaiky, a aj samého seba, svojho sebaobrazu, svojej identity, počujem sa hovoriť na prednáške, identita

aj ako navíjanie zapamätaného, zapamätané ako mostik medzi minulým a prítomným, predpoklad osobnej kontinuity, je to moja obľúbená téma, prichádza na rad tesne pred zakončením semestra, čítame Russellove, Dancyho, Wollheimerove texty, texty ďalších filozofov, ktorí sa venovali problematike pamäti, završujem ňou kurz epistemológie a za každým sa na ňu teším, od vernárskej epizódy musí však uplynúť ešte niekoľko desaťročí.

Zatiaľ sa túlim v perinke, pravdepodobne sa mi celkom páči ten rovnomerný kolísavý pohyb pochádzajúci z hĺbky, priam zo samého dna vagóna, prerušovaný občasnými tvrdšími nárazmi kolies o koľajnice alebo prudším zabrzdzením, myknutím súpravy.

Ponorená do svojho niekoľkomesačného vnútorného sveta zachytávam signály prichádzajúce zvonka, ale odmietam na ne reagovať, už som raz zareagovala, keď sprievodca hlasno zvolal názov obce, ktorá prejde do našich rodinných legend, už som si povedala svoje, obaja rodičia sa skláňajú nado mnou, opakujú to jedno slovo, možno sa im tak veľmi zapáčilo, že ho chcú počuť nanovo, ale to sa ma už netýka, zakuklím sa ešte na niekoľko mesiacov, dokonca, ako mi budú neskôr hovoriť, takmer na pol roka, do dojčenskej mlákvoty a na ďalšie r, či už krátke a tiché alebo dlhočizné a hlasité, si budem musieť počkať takmer celé dva roky.

Ešte sa mi nežiada zvládať boj s hláskami, s písmenami a slovami, boj, ktorý ma potom v určitých obdobiach takmer pohltní, boj o správne slová, späť s hľadaním vlastného jazyka, boj, ktorý ma často bude oddeľovať od reality rozprestierajúcej sa okolo mňa a ktorým sa budem usilovať stvoriť si vlastnú realitu, túlim sa tvárou k čipkovanému lemu na perinke a nevšímam si pokusy rodičov vyprovokovať ma k ďalšiemu verbálnemu prejavu, mama, ktorá pôsobila v detskej protituberkulózne poradni, mala s deťmi bohaté skúsenosti, no s takým niečím sa nikdy nestretla, možno v kútiku duše zadúfa, že

v jej dcére bude čosi mimoriadne, možno aj preto sa k epizóde vracala, spomínaš si, navzájom sa obaja vypytovali aj v mojej prítomnosti, ba vlastne azda najmä pre moju prítomnosť, akoby mi spomienku chceli vstúpiť do vedomia, premeniť ju na akýsi praspomienkový základ, na ktorom sa dá budovať ďalej, všetci v kupé boli z toho prekvapení, ale nech sme robili čokoľvek, to už sa rodičia obrátili ku mne, nepomohlo to, už si sa neozvala, povedali tak trochu akoby s výčitkou, nebolo to veľmi korektné, vzbudiť nádeje na čosi mimoriadne, čo sa vymykalo z bežnej skúsenosti, a potom sa na tak dlho odmlčať, pravdaže, nikdy nič podobné predom mnou nahlas nevyslovili.

e

Tkanie praspomienok, splietanie pavučinových vlákien do jemnej siete, Arachné sa celkom oddáva svojej práci, prekresľuje zažité do ucelenejších obrazov, ak sa pretrhne jedno oko, sieť trochu stiahne, ešte vždy je dosť pevná, no pri poškodení viacerých ôk spojivo medzi nimi slabne, nite povoľujú a mozaika sa rozpadá na nesúvislé fragmenty, ktoré v sebe nenesú správu o celistvosti pôvodného obrazu, Idmonova dcéra sa však nevzdáva a púšťa sa do tkania novej siete, koná poslušne prácu, na ktorú ju odsúdila rozhnevaná Aténa pobúrená jej výzvou súťažiť s bohynou v tkáčskom umení.

Arachné, tá v mojom vnútri, začína odznova, už nie za trest, možno dokonca pre radostné očakávanie: sieť je nevyhnutná, čo len pavučinová, pamäťové vlákna spájajú s minulosťou, s tou, ktorou som bola (steliem sa do siete spomienok, ovijam sa nimi, dotváram, prepájajú sa vo mne, nejestvujú prísne hranice medzi nimi).

e

Nedeľné dopoludnie, už som veľká, nepotrebujem kočík, viem sama kráčať, chvíľami ešte trochu neisto, mama dovára obed a zveruje ma otcovi, ideme

na prechádzku, otec ma drží pevne za ruku a ja mu jeho stískam nemenej pevne, kráčame po hlavnom námestí mestečka, kde rodičia pôsobia, zájdeme ďalej, ako sme pôvodne chceli, stretávame sa s otcovým známym, zarožprávajú sa, otec sa občas prihovára aj mne, spočiatku spokojne džavocem, ale postupne prestávam odpovedať, stále sa tuho držíme za ruky, otec zaujatý do rozhovoru, ja celkom mlkva, keď sa konečne chceme otočiť a vydať na spiatočnú cestu, muži sa lúčia a vtom ten známy hovorí otcovi, počuj, veď to dieťa ti spí postojačky.

Dobre, že sa na to nepamätáš, hovoríeva mi otec po rokoch, epizódka sa však tiež usadila v rodinnej pamäti, ešte by som stratil tvoju dôveru, hovorí otec napoly vážne, napoly s úsmevom, vie, že mu dôverujem tak ako málokomu, sú otázky, s ktorými sa najradšej obraciam práve naňho, možno aj preto, že jeho odpovede sú menej jednoznačné ako mami-ne, z každej odpovede vyrastajú nové otázky, na niektoré vie odpovedať, na iné nie, otvorene vraví, tak toto si musím ešte premyslieť, nachytala si ma, zato mama má rada jasnú, pokiaľ možno definitívnu odpoveď, netají, že uprednostňuje jasnosť, priezračnosť, pohyb z bodu A do bodu B má byť priamy, bez zbytočných okľuk, zrozumiteľný, jednoducho vysvetliteľný, jasnosť a priezračnosť jej zaistujú vnútornú rovnováhu, pokoj, ktorý pre ňu predstavuje jednu z najväčších hodnôt.

Až neskôr pochopím, že každý z nich dospieval k svojej rovnováhe odlišným spôsobom, mamina rovnováha je iného druhu, opiera sa o iné princípy, otec nazerá na problémy s nadhľadom, v širších súvislostiach, neznervózňuje ho, ak ich nevyriešime, alebo aspoň sa tak tvári, mama by ich chcela mať čím skôr vyriešené, chce jednoznačnosť vo vzťahoch, v interpretáciách, trápi sa, ak v niečom nemá istotu, ktorá sa opiera o presne vymedzené, pokiaľ možno nemenné a ľubovoľne už vôbec nie meniteľné pravidlá, tak to vnímam na prahu mladosti, tak si to pamätám.

Napíname čerstvo oprané prestieradlo, ktoré sa nafaľhuje na manželskú dvojposteľ, otec na jednom, ja na druhom konci, mama čaká, aby ho mohla začať žehliť, meriame si silu, a ak sa jednému z nás vyšmykne z ruky pri prudšom pohybe cíp látky, sme jeme sa.

Smejeme sa, hoci predtým sme mali vážny rozhovor, neskôr by som ho mohla označiť ako rozhovor o problémoch antropocentrizmu, bola som zvedavá, čo si otec o tom myslí, začínalo ma to zaujímať, ale bola som zároveň dosť zmätená, robila som si výpisky z kníh, ktoré som vyberala z rodičovskej knižnice, človek a jeho miesto vo vesmíre, samozrejme, že predovšetkým zmysel ľudského jestvovania, začiatok a koniec, to som už zaplňala stránky denníka aj vlastnými myšlienkami, pochybnosťami, mala som čosi vyše dvanásť a trápila som sa nad otázkami, ktorým som vôbec nerozumela.

Držali sme v ten podvečer cípy prestieradla a napínali ho, aby sa dalo lepšie žehliť, otec v závere rozhovoru prehodil akoby len tak mimochodom, ale veď človek nie je oveľa viac ako mravec, z vesmírneho hľadiska je to takmer jedno, súčasť celku, to je všetko, nijaké privilegované postavenie, nijaký bod, vrchol, ku ktorému by mal človek najbližšie, skoro mi vypadlo prestieradlo z rúk, dovtedy sme sa o takýchto veciach nerozprávali, nie takto, a z toho, čo občas pri rôznych príležitostiach povedala predomnou mama, som si vytvorila úplne odlišnú predstavu o usporiadaní sveta, pôsobila upokojujúco, bezpečnejšie.

To predsa nemyslíš vážne, ozvala sa mama a uprene sa na neho pozrela, samozrejme, že tam je rozdiel, všimla som si ten uprený, možno prosiaci, možno trochu aj výstražný pohľad, tomu predsa nemôžeš veriť.

No tak celkom nie, pripustil otec na okamih, ale tak trochu áno, dodal po chvíli.

Nie, toto naozaj netreba, v maminom hlase sa zachvel hnev, nie teraz, ak niekto príde k takým názo-

rom po rokoch, je to jeho vec a jeho právo, ale prečo s nimi začínať už v detstve, nechápem, načo je to dobré.

Aby sa možno neskôr predišlo sklamaniam, aby človek od začiatku vedel.

Nestalo sa nič veľké, nijaká významná udalosť, len sme stáli s otcom oproti sebe a v rukách každý z nás držal rožky farebného posteľného prestieradla, nie viac ako mravec, zahniezdilo sa to vo mne, z vesmírneho hľadiska naozaj nie viac, prvý závan relativizmu, skepsy, spochybnenie predstáv o absolútnych istotách, o akejkolvek absolútnosti, bezvýhradnej, nepopierateľnej, pocítila som veľké sklamanie, akoby sa čosi zo mňa náhle stratilo, čosi, čo pravdepodobne už nikdy nenájdem, zavanul na mňa smútok a chápala som, že mama ma chcela pred ním uchrániť, aspoň zatiaľ, kým si proti nemu nevybudujem vlastnú obranu.

Ešte zopár pokusov o nové argumenty a protiarargumenty z maminej, potom z otcovej strany, prestieradlá a damaskové obliečky boli dostatočne ponáťahované, pripravené na žehlenie, rozhovor ukončený, mama, neskrývajúca podráždenie, položila na stôl žehličku, my dvaja sme sa mohli vzdialiť, odchádzali sme z kuchyne, obaja akísi nesvoji, povedala by som, kľúčová spomienka, ak čosi také existuje, jedna z kľúčových.

e

Máš nejaké spomienky z vojny, opytuje sa ma Ivica pri nahrávaní rozhlasovej relácie, témou relácie je vojna v mierovom čase, sedíme v štúdiu a popíjame čaj, evakuácia v Brezne, napadne mi, teta Elenka, ktorá sa nebála ani počas poplachu zájsť po chlieb k pekárovi, mám svoj osud a ten nezmením, ani keď ostanem sedieť v kryte, hovorievala, a mám aj svojho ochrancu, osud je osud, neujdeš pred ním, darmo by si sa schovával.

O ochrancovi mi bude rozprávať aj neskôr, keď sa bude cítiť veľmi osamelo, ale nebude si chcieť po-

cit osamelosti pripustiť a pri každej návšteve, pri každom telefonáte ma priam zasype historkami o ochrancovi, neuveriteľnými historkami o tom, čo všetko je v jeho silách, ako jej pomáha, radí, napríklad aj pri riešení celkom praktických problémov, a jeho rady sú vždy veľmi dobré, účinné, minule mi dobre poradil, ktorú chladničku si mám kúpiť, stará sa mi pokazila a bolo treba novú, neveľmi sa vyznám v tých dnešných, a tak som sa obrátila na neho, pomôž, vravím mu ešte doma a potom aj v obchode, a on pomohol, veľmi dobrú sme spolu vybrali, tak veru, ja nie som sama, hovorí mi teta Elenka do telefónu, vôbec nie je dôležité, že v dome okrem mňa nebýva nikto, na duši nie som sama, zdôrazňuje, lebo keď potrebujem, mám svojho radcu, ten mi je za všetkých ľudí, má ma rád, ako ma nikto nikdy nemal rád; namietam, že mala predsa matku, s ktorou ju spájal veľmi silný cit, mala predsa otca, brata, ale akoby ma nepočula, opakuje svoje, tak ako on nikto nikdy.

S tetou Elenkou si pravidelne píšeme alebo telefonujeme, témy sa opakujú, počasie, choroby, záhrada a v poslednom čase predovšetkým on, radca, ochranca, keď mi o ňom píše v liste, zakaždým dáva na začiatok slov veľké písmeno, ale cítim ho aj v jej hlase, v intonácii, slovo s veľkým počiatočným písmenom znie z jej úst celkom inak ako ostatné slová, vyslovuje ho vzrušene, akoby v očakávaní zasvätenia, čakaní na zázrak, zažila tak málo zázračného, celý život samé starosti, trápenia, otec, ktorý sa vrátil z prvej svetovej s maláriou, brat, ktorý ochorel na tuberkulózu a potom ešte aj na cukrovku, múdry, študovaný brat, a oni nemali dosť peňazí na lieky, choroby, chudoba, bieda, až v starobe sa čosi zjavilo, prečo až tak neskoro, pýta sa takmer v každom rozhovore alebo liste, ktorý mi napíše, ale hneď si aj sama odpovedá, neskoro je vždy lepšie ako nikdy, hlavné je, že to zázračné vôbec prišlo, ochranca, ktorý jej dáva silu, verila v jeho existenciu už dávno, ibaže spočiatku ho ešte tak dôverne nepoznala, bol ochrancom,

akého majú viacerí, tí s pevnou vierou, no ešte nebol jej vlastný, jedinečný, už chápem, že ani telesne blízky, telesnú blízkosť nahrádzajúci, ešte nebol tým ochrancom, akým sa stal potom, v starobe, v čase, keď ju už len pár rokov delí od smrti.

Počas náletov ju chránil pred strachom vyjsť na ulicu a spôsobil, že dokázala pokojne kráčať k pekárovi po bochník chleba, mama, ktorá bude túto epizódu neskôr často spomínať, sa netají obdivom k sesternici, ale neskrýva ani tichý úžas, nebála sa, nikdy, s takým silným fatalizmom som sa už potom nestretla, počujem ju, ako o tom rozpráva v kuchyni nášho starého bytu, v rozľahlej kuchyni, v ktorej je dosť priestoru na veľký stôl, drevené kreslo aj na diván, v zime, keď šetríme palivom, sedávame okolo stola a zhovárame sa, na sporáku buble voda, mama zavari bylinkový čaj, potom pokračuje v spomienkach, v ďalších bytoch, do ktorých sme sa postupne sťahovali, už nebola taká priestranná kuchyňa a zdá sa, že ani toľko času na rozhovory.

Priateľka-redaktorka čaká na moju odpoveď, reláciu majú vysielieť na Vianoce, práve preto sa usilujeme vyhnúť sentimentálnemu tónu v spomienkach, chceme vecnosť, a ak sa dá, autenticnosť spomienky, osud je osud, pred ním nemožno ujsť, hovorím, bývali sme v dome tety Elenky, v meste zavýjali sirény oznamujúce poplach, ale nebála sa a vyšla na ulicu, všetci ostatní strúpali strachom v pivnici, do ktorej sme, ako naši spomínali, utekali hneď po prvých zvukoch sirény, ostatní ju odhovárali, prosili, aby nešla, musíme sa zaobiť bez chleba, vraeli, ale nedala sa prehovoriť, vyšla z domu s taškou v ruke, pokojná, a zakaždým sa vrátila, akoby sa nič nedialo, rozprávam o tom teraz do mikrofónu, to je to, čo nosím v spomienkach na vojnu, v prerozprávanych spomienkach.

A vlastne ešte čosi, dodám neisto, Ivica na mňa upriami pohľad a ukáže rukou na mikrofón, áno, ešte čosi, zopakuje moje slová formou otázky, takmer nástojčivej.

Ešte bola Katka, ozvem sa po malej chvíli váhavo, moja bába Katka, ale už neviem, ako presne vyzerala, a, pravdu povediac, o tom všetkom väčšmi neviem ako viem, možno by si si predsa len spomenula, povie priateľka a ja sa pokúšam uvoľňovať jednotlivé vrstvičky v zatarasenej pamäti, popresúvať ich, dotknúť sa prastarých zámoťkov, zaboriť sa do nich ostrým vedomím hlbšie, hrala som sa pod stolom v izbe, v prednej, tak sa nazývala, v izbe s oblokmi do ulice, hovorím, odrazu čosi buchlo, vletelo do izby, schúlila som sa do kúta, asi mi tak prikázali, hrať sa pod stolom, ibaže Katku som predtým nechala uprostred izby.

Ako rozprávam, vidím tú izbu pred sebou, neskôr som k tete, vtedy už žila sama, chodievala na prázdniny, nechala ma v tej izbe spávať, akoby som získala epizódou s Katkou na ňu právo, úlomok granátu, čo vletel z ulice oknom, jej odtrhol ruku a takmer aj hlavu, ostala visieť na tenkom pásiku látky, hovorím do mikrofónu, presne tak, ako mi to neraz rozprávala teta Elenka, veru, na celkom tenkom pásiku, to už sme my dospelí prestrašene vbehli do izby, a ty si vôbec neplakala, hovorí teta, len si vytriešťala oči a pritískala si k lícu tú odtrhnutú ruku, nie Katku, ale jej ruku, ktorá vlastne už ani nebola jej.

To je všetko, odtiahnem sa od mikrofónu, viac si z vojny nepamätám, aj tak je to len taká spomienka-nespomienka, priateľka vypína magnetofón, dobre teda, stačí, dúfam, že sa mi to podarí dobre zostrihať, končíme s nahrávaním, myslím, že to bude presne to, čo som chcela, dodá po chvíli.

e

Keď som mala takmer päť, pochopila som princíp spájania písmen do slov, bol to pre mňa úžasný objav, konečne som prenikla do tajomstva knížiek, z ktorých mi dovtedy rodičia večer pred spaním čítavali, konečne som prišla na koreň súvislostí medzi jednotlivými písmenkami a rozprávkovým príbehom, ktorý bolo možno vtesnať do tých písme-
niek,

už som nebola celkom odkázaná na ochotu a čas mamy alebo otca, už som nemusela čakať na ďalší príbeh až do večera, knižky sa mi stali prístupnejšími, samozrejme, išlo najmä o leporelá, obrázkové knižky s drobným sprievodným textom, mohla som si ich vziať kedykoľvek počas dňa, nielen vziať, ale aj pomaly, s obrovskou trpezlivosťou a húževnatosťou lúskať v nich slová, skladať ich do viet, bol to pre mňa asi taký objav, ako keď som o niečo neskôr písala prvé slová a zistila, že aj ja sama mám takú moc a všetky veci, všetko okolo mňa sa mi môže medzi prstami premeniť na písmená, na štvoricu, päťticu alebo aj osmicu písmen, ktorá mala pre mňa čaro zázraku, hoci s tým zázrakom, ako sa onedlho ukázalo, boli spojené aj nemalé problémy.

Naši boli na mňa nesmierne hrdí a každej návšteve, ktorá k nám v tom období prišla, nezabudli ako by len tak mimochodom povedať, naučila sa čítať, sama, a keď návštevníci neboli náchylní uveriť toľto oznámeniu, mama, bola to väčšinou ona, ma hneď vyzvala, no pod' a prečítaj niečo, keď to urobila prvý raz, a ja som odriekala niekoľko riadkov z veršovaného leporela, niekto z našich hostí pochybovačne prehodil, ale ona to asi vie naspamäť, mama sa takmer urazila a odvtedy sa vždy obrátila k návšteve, aby otvorila knižku na ktorejkoľvek strane, ukázala mi presne riadok, a tak sa presvedčila o mojej schopnosti čítať.

Na rozdiel od neskorších výziev, aby som pred návštevami zahrála niečo na klavíri, ma prosba o prečítanie odseku z ľubovoľnej knižky nerozladovala, naopak, v tomto prípade som sa celkom rada predvádzala, čítala som nahlas, niekedy som sa tak ponáhľala, až som prehľadala slová, len aby mi uverili, páčilo sa mi, keď ma potom chválili a hovorili našim, z tej niečo bude, uvidíte, tá to niekam dotiahne, nevedela som si predstaviť, čo znamená dotiahnuť to niekam, azda niečo niekam ďaleko zaniešť, niečo ťažké, ak to bolo treba ťahať, nerozumela som celkom tomu zvratu, ale zapáčil sa mi, tak ako sa mi páčilo,

ak ma niekto chválil, naši mali radosť, dokonca, ako hovorili, boli na mňa hrdí, aj to sa mi páčilo.

e

Nazýva sa to test detstva, zvyčajne ho uvádzam na prednáške, keď chcem demonštrovať ťažkosť konfrontácie toho, čo má človek skutočne zapamätané, s tým, čo vie z rozprávania iných, pamäť osobná a neosobná, zapamätané z druhej ruky, aj tak sa tomu hovorí, raz ktosi zo študentov poznamenal, je to, ako keby som svoje spomienky nakupoval v sekáči, niekto ich už vynosil, a teraz si ich od neho preberám a budem ich nosiť ja sám, prikývla som, presne tak, second hand memory, ani si to často neuvedomujeme, odkázanosť na inštitúcie druhej ruky, niektorí sa zasmiali.

e

Do škôlky som, neviem prečo, nechodila rada, pravdepodobne som sa bránila zmene, ktorá s tým súvisela, najlepšie som sa cítila doma, s jednou alebo dvoma bábami, viac som odrazu nikdy nemala a ani by som nebola chcela mať, s bábami a s knižkami detských riekaniak, s rukou zasunutou do mamej dlane, chodievali sme spolu takmer každý deň na prechádzky, najprv na tie povinné, nakúpiť, čo bolo treba, a potom popoludní do blízkeho lesíka.

Vystačila som si s tým, čo bolo doma, keď sa mi nechcelo, nemusela som sa s nikým cudzím rozprávať ani hrať, nikoho cudzieho poslúchať, bola som spokojná, mama ma však napriek tomu jedno ráno odvieďla do škôlky, vysvetľovala mi, ako mi tam bude dobre, budú tam rôzne hračky, aké doma nemám, a naučím sa všeličo, čo by som sa doma nenaučila, opakovala som, že tam nechcem ísť, nechápala som, prečo mame záleží, aby som odrazu zmenila spôsob života, možno jej to niekto prikázal, bola som presvedčená, že ani ona si to nemôže priať, že to nechce ani ona sama, ale plní nejaký príkaz, doma nám predsa bolo spolu tak dobre, nezaujímal ma hrač-

ky, ktoré mali v škôlke, vôbec som na ne nebola zvedavá, mama bola sklamaná z takého počinania, nič také neočakávala, pred pani učiteľkou som jej musela sľúbiť, že budem dobrá, budem sa hrať s druhými deťmi, a dokonca zjem, čo nám prichystajú na obed, medzi vzlykmi som to všetko napokon prisľúbila, a keď mama odišla a nechala ma v skupine detí, ktoré mala na starosti postaršia pani učiteľka, urputne som premýšľala, ako by som mohla utiecť.

Niekoľko ráz sa mi to v nestráženej chvíli naozaj podarilo, škôlka nebola ďaleko od domu, v ktorom sme bývali, jedna trolejbusová zastávka, ale mne sa zdala nekonečne dlhá, utekala som najrýchlejšie, ako som vládala, bála som sa, že za mnou pobeží pani učiteľka alebo jej muž, ktorý robil v škôlke údržbára, zdalo sa mi, že za chrbtom počujem buchot ich nôh, už-už ma môžu dohoniť, utekala som zo všetkých síl a cítila som, ako divo mi bije srdce, spotená som dobehla domov, k dverám nášho bytu.

Keď prekvapená mama otvorila, vrhla som sa jej do náručia, už ma tam neposielaj, už tam nechcem chodiť, doma je nám lepšie, však nám je spolu doma lepšie, ale akoby ma nepočula, v tvári ani stopa po úsmeve, zjavne sa vôbec nepotešila, že som sa k nej tak nečakane vrátila, že som to urobila napriek jej príkazom, nechápala, ako sa mi podarilo ujsť a nik to tam nezbadal, na otázku, či mi niekto ublížil, som musela zavrtieť hlavou, nechcela som klamať, ale nevedela som, ako mám povedať, že chcem byť s ňou doma, tam mi je najlepšie, čosi som nesúvisle vysvetľovala a mama pozorne počúvala, potom zase ona čosi vysvetľovala mne a ja som sa tvárila, že počúvam, ale vlastne som ustavične premýšľala, ako zariadiť, aby som už do škôlky nemusela ísť, nech sa ma už nevypytuje, prečo som utiekla, aj tak sa to všetko nedá vypovedať, potom som prešla k inej stratégii, radšej budem doma vo všetkom pomáhať a budem aj všetko jesť, všetko, čo navarí, aj špenát, sľubovala som presvedčivo, keď chce, môže ho variť každý deň.

Keď sme si to všetko pekne povysvetľovali, mama sa obliekla, vyumývala a vyutierala mi uplakanú tvár, dala mi do ruky čistú vreckovku a povedala, tak poď, ospravedlníme sa pani učiteľke, také veci sa nerobia, zakrútila sa mi hlava, obostrela ma sivá hmla, neveriaco som sa na ňu pozrela, to predsa nemohla myslieť vážne, bolo to pre mňa niečo hrozné, práve som zažívala prvú zradu v živote, najhoršie na tom bolo, že ma zradil niekto, koho som mala rada a komu som dôverovala, veď som jej jasne povedala, že mi je doma lepšie, že s ňou mi je lepšie, a ona ma tam napriek tomu chce opäť odvieť, nedať na moje prosby, teda aj toto je možné, premýšľala som zhrozene, zradila ma a ja jej už nebudem môcť nikdy dôverovať ako predtým, blížili sme sa k budove škôlky a vo mne narastal pocit bezmocného smútku zmiešaného s bezmocným hnevom.

Moje úteky sa s miernymi variáciami opakovali po celý rok, úsmevná epizóda, tak sme ju obe vnímali po rokoch, keď sme sa k nej príležitostne v rozhovoroch vracali, ale za úsmevom ostávalo čosi, čo ešte vždy omínalo, svrbelo ako po trieske, ktorá sa zadrie do dlane, trieska sa vyberie, ale pokožka ešte dlho špie, nechápem, čo sa ti na škôlke tak veľmi nepáči- lo, hovorila mama, a ja som nedokázala odpovedať, nešlo ani tak o samotnú škôlku ako o to, že nedbala na moje prosby, aby ma nechala doma, že ja som jej doma zrejme vôbec nechýbala tak ako ona chýbala mne, keď som bola nútená zostávať niekoľko hodín denne v cudzom prostredí, s cudzími ľuďmi.

Naľakala si ma vtedy, v maminom hlase ešte aj po rokoch zaznie výčitka, všetci ma upozorňovali, že aj v škole budú s tebou problémy, bála som sa toho, nevedela som si predstaviť, ako zvládneme školu, ak z nej budeš takisto stále utekať, no tam sa to celkom zmenilo, od prvého dňa si bola školou nadšená, a keď som ňu niekedy, ak si prechorela, chcela nechať doma, zvädzala si so mnou boj, ani za svet si nechcela vymeškať čo len jeden deň, veď sa pamätáš.

Prikyvujem, pravdaže sa pamätám, no v hlave mi ďalej víria myšlienky, ktoré ma vtedy najviac prenasledovali, pocity, že ma nechápu a že ma zradili, ak ma mohla zradiť mama, znamená to, že hocikedy ma môže zradiť aj niekto iný, bolo to prvýkrát, čo som si uvedomila vlastnú zraniteľnosť, odtiaľ som vydaná napospas všetkým možným podobám zrád, tým pocitom som sa priblížila k prahu detstva, ešte krôčik, a bola by som z neho vonku, nenávratne by som bola prekročila jeho hranice, privčas.

e

V deň mojich narodenín otec každý rok urobil na kuchynské dvere čiaru, ktorá ukazovala, o koľko som od posledných narodenín podrástla, každoročné záznamy na dverách medzi kuchyňou a veľkou chodbou, hoci ich robil iba ceruzkou, mi dvíhali sebavedomie, rástla som ako z vody, patrila som k najvyšším dievčatám v triede, záznamy boli na dverách ešte aj vtedy, keď sme sa sťahovali, dom ostal opustený niekoľko týždňov, potom ho zbúrali pre novú cestu spájajúcu Patrónku s Kramármi, ostali z neho haldy tehál, rozmrvené murivo, popukané rámy rozbitých okien a dverí, na jedných z nich aj záznamy o mojej výške.

e

So školou to bolo naozaj celkom inak, mamine obavy boli zbytočné, školu som si zamilovala, ibaže nie hneď od prvého septembra, to som ešte ležala doma chorá, zvedavá, nedočkavá a aj trochu sa obávajúca, do triedy som vstúpila s viac ako dvojtyždňovým oneskorením, kým sa celkom nedoliečila neprijemná choroba, práve sa rozmohol čierny kašeľ, nedalo sa nič robiť, len čakať, mala som však šlabikár, mala som písanky, šlabikár som vedela už naspamäť, toľkokrát som si ho prečítala, bolo to iné ako čítať si leporelá, jednoduché rozprávky, to bola hra, teraz som mala v rukách niečo, čo ma spájalo so školou, to už bol iný svet, svet povinností, záväz-

kov, skoro ako svet dospelých, ležala som síce doma v posteli, ale mala som už spojivo s iným, novým svetom, nevedela som, čo presne od neho môžem očakávať, no lákal ma, priťahoval napriek neurčitosti predstáv o ňom.

Čas sa mi neuveriteľne vliekol, nevedela som sa dočkať dňa, keď náš starý pán doktor povie, že už môžem ísť medzi deti, keď budem sedieť v triede a stanem sa právoplatnou prváčkou, budem si robiť úlohy, prehrýzať sa učebnicami, zaplňať zošity, ktoré som už mala šťastie nakúpené, no zatiaľ som iba ovoniavala, prechádzala prstami po linajkových stranách.

Nové zošity boli dávnejšie objektom môjho obdivu, silné vzrušenie sa ma zmocnilo zakaždým, keď som vstupovala do papiernictva, nevelkého obchodíka v našej štvrti, najprv som chvíľu postávala pred výkladom, najväčšmi ma fascinovali zošity, perá, gumy, ceruzy, nechápala som príčinu tejto fascinácie, no akoby som už tušila, že v neskorších rokoch ma bude priťahovať nepopísaný papier, v ktorom som videla príležitosť, ba dokonca čosi ako výzvu zaplniť jeho bielobu, vkročiť do čistého, prázdneho priestoru a sprítomňovať sa v ňom prostredníctvom slov vytekajúcich z mojej fantázie, zanechávať v ňom svoje stopy.

Omámená som vdychovala vôňu nevelkého obchodíka, do ktorého som chodievala tak často, ako som len mohla, vôňa sa šírila najmä z knižiek, ktorým pani Spišáková vyhradila v obchodíku niekoľko regálov, čím nahrádzala chýbajúce kníhkupectvo v štvrti, nasávala som tú vôňu, ešte aj teraz rada vdychujem vôňu papiera a najmä čerstvo vytlačených kníh.

Pani Spišáková, ktorej predtým patrilo papiernictvo a ktorú aj po znárodnení v ňom nechali ako predavačku, sa so mnou, ak nemala práve iných zákazníkov, rada púšťala do reči, brala ma ako starú známku, pýtala sa, čo práve čítam, čo naši doma, dávno nikoho z rodiny nevidela, a ja, vďačná, že môžem

dlhšie stáť za pultom jej obchodíka a vdychovať zázračné vône, som zdĺhavo rozprávala o rodičoch, o starom otcovi, o čomkoľvek, v budúcich rokoch sa dozviem z rôznych kníh, že podobné očarenie, podobnú fascináciu zažívali v detstve mnohí z tých, ktorí potom sami písali knihy (*zázračná emanácia, ktorú si všíma len skúsená nozdra*, nájdem oveľa neskôr u Jovana Hristića), naozaj, obchodík s papiernickým tovarom a s knihami predstavoval vtedy pre mňa jeden z malých zázrakov jestvujúcich v našej okrajovej štvrti.

Keď sa len dalo, zašla som do krámika, dožadujúc sa od mamy poverenia ísť na nákup, lebo iste nám doma chýba niečo z toho, čo sa tam predáva, ešte vždy mám v nozdrách zapamätanú zvláštnu vôňu papiera, farieb a ešte čohosi neznámeho, no omamného, zdroj tej vône som identifikovala až neskôr, keď som zistila, že pani Spišáková má silnú reumu a natiera sa eukalyptovým olejom, potom, keď som už chodievala aj do iných papiernictiev, väčších a bohatších zásobených, napriek ich lepšej ponuke mi v nich chýbala tamtá zvláštna zmes vôní, bola som presvedčená, že neodlučiteľne patrí ku každému obchodu s papiernickými potrebami, a keď ju tam nenachádzam, nebude to pravé miesto pre ne.

e

Sedím v izbe, chrbtom opretá o bočnú stenu vysokej stavanej pece, z kachličiek sa mi do chrbta, do celého tela prelieva príjemné teplo, za oknom chumelia snehové vločky, občas zakvíli vietor, priam neopísateľný pocit blaženosti, s akým otváram zošit, nakláňam sa nad strany, kde je zadanie domácej úlohy, podchvíľou pohľadom zablúdím k oknu, vírivý pohyb bieloby hustne, do rána bude záhrada pokrytá snehom, blaženosť vo mne narastá, v peci občas zapuká drevo, chvíľu mu načúvam, potom namáčam pero do kalamára s atramentom, do riadkov ukladam prvé vety, zdroje mojej blaženosti spočívajú v pevnej viere, že domáce úlohy majú aj iný zmysel

ako utvárať vety na dané slová, vidím v nich dôležitý prostriedok, ktorý mi pomôže vykročiť na cestu, po akej túžim, verím, že keď budem robiť všetko, čo v škole prikážu, starostlivo počúvať slová pani učiteľky, ukladať si všetko do pamäti a vzorne písať úlohy, podarí sa mi udomáčniť sa v akomsi inom, určite lepšom svete plnom múdrosti, múdrosť bola niečo, po čom som nejasne túžila, nevediac presne, čo znamená a čo všetko k nej patrí, predovšetkým som si ju spájala s obrovskou knižnicou, akú som videla v pracovni uja Janka, s knižnicou a rozložitým písacím stolom, na ktorom sa kopili knihy, popísané hárky papiera a ktorému dominoval impozantný písací stroj.

Chcela som vstúpiť do takého sveta, tušila som, že to nebude až také ľahké, ale bola som ochotná urobiť pre to všetko, čo len bude treba, hneď, od prvého školského roku, s pocitom dôležitosti som si deň čo deň rozkladala školské veci po stole a sklonená nad zošit som doň sústredene vpisovala jednotlivé písmená, slová a vety, vtedy ma nesmel nikto vyrušiť ani sa mi prihovoriť, bola som ponorená do vážnej práce, pri ktorej som si, takmer od vypätia nedýchajúc, často pomáhala mierne vyplazeným jazykom, škola bola niečo, čo ma nasmerovávalo do budúcnosti, sľubovalo zmeny, no najmä čas plný zaujímavých vecí, a v takom čase, ako som verila, azda budem aj ja sama pre seba zaujímavejšia.

e

Spomínanie formuje moju existenciu, napísala Elizabeth K. Minichová, *časový horizont nie je nikdy neutrálny, nemôže taký byť...*

Nájsť sa v priestoročase medzi prebiehajúcou udalosťou a spomienkou, nachádzať sa prostredníctvom záznamov, únikmi k nim, tieto opakujúce sa pokusy vstupovať do časokruhu, prizrieť sa zblízka stopám, ktoré sa vo mne usadili, ktoré ma poznačujú, z väčšej blízkosti, akú umožňuje písanie, to asi ani nejde, z blízkosti, ktorá zároveň umožňuje odstup, striedanie dištancu, perspektívy aj kontextu,

pohľad na seba ako na spleť spomienok, odlupujú sa zo mňa, vrstva po vrstve, píšem a tým prestupujem z jednej vrstvy do druhej, z jednej pamäťovej siete do druhej, akoby sa diala výmena foriém mojej existencie, presne ako to napísala filozofka, *das Erinnern formt meine Existenz in einer Zeitzone, dieser Zeithorizont ist nicht neutral, spomínanie formuje moju existenciu...*

e

Náš dom v pokojnej okrajovej štvrti mesta plnej zelene, pomerne rozložitý, tvarovaný do písmena L, sivý, miestami ošarpaný: patrili k nemu dve záhradky a veľký dvor obopnutý múrmi z dvoch strán, priestor môjho detstva, sčasti i mladosti, takmer by som povedala rodný, hoci prisťahovali sme sa doň, keď som mala čosi vyše roka, v istom zmysle však určujúci, učila som sa z neho hľadiť na svet, a aj na seba, mohla by som zopakovať s Bachelardom, že dom, rodný alebo ten môj, takmer rodný, *okrem spomienok vpísaný do nás fyzicky, je viac než jadro bývania, je to jadro sna... a všetky ostatné domy sú iba obmenami základnej témy.*

Predstava približne rovnoramenného trojuholníka, ktorého ramená tvorili dve celkom odlišné ulice: tichá Suchomlynská so skromnou radovou zástavbou a rušná výpadovka na Brno, z roka na rok hlučnejšia, preplnenejšia, zanesenejšia výfukmi áut a na pôdoryse trojuholníka náš činžiak s dvorom a dvoma záhradkami rozdelenými medzi šesť rodín, niektoré sa o svoj kúsok pozemku starali vzorne, každú jar sadili do hriadok mrkvu, petržlen, kaleráb, hrach a inú zeleninu, iné to pokladali za zbytočnosť a zasiali na svoju časť pozemku trávnu.

Priestor môjho detstva, uložený v pamäti, krehký, a predsa húževnato v nej pretrvávajúci, navracal sa mi do snov v rokoch, i keď už dávno nejestvoval, poznamenal ma, svojou situovanosťou, podobou, tými, ktorí ho obývali, vyšla som z neho, z tohto priestoru, topografia s biografiou nie sú si až také vzdialené.

e

Tým, že som sa naučila písať, svet pre mňa získal ďalšie príťažlivé rozmery, vzrušovalo ma už nielen to, že písmená sa dali skladať do slov a viet, ktoré začínali svoju novú existenciu a ktorým som pri čítaní rozumela, ale že ja sama môžem jednotlivé písmená spájať do celku, ktorý má takú moc, že sa doň dá vložiť vec, do štyroch písmen sa odrazu dal vložiť náš stôl, tie písmená ho uchopili, objali zo všetkých strán a preniesli na papier, ktorý som mala pod rukou.

Písanie bolo väčším zázrakom ako čítanie, získala som vďaka písmenám moc premiestňovať veci, nech boli akékoľvek veľké, na malý kúsok papiera, nerozumela som celkom tomuto ďalšiemu zázraku, ale učaroval mi, začínala som chápať, že všetko okolo mňa, živé alebo neživé, môže existovať dvojako, raz ako stôl, kredenc alebo mačka a druhý raz ako zhuk písmen na papieri, ktorému každý, kto sa naň pozrie, porozumie aj napriek tomu, že ide iba o písmenká, každý pri pohľade na ne bude vedieť, že je to stôl, kredenc alebo mačka, bol to objav, ktorý ma fascinoval.

Akoby som už stála na prahu nového sveta, celé to zdvojenie vecí sa mi zdalo zázračné, čoskoro som však na tomto zázraku objavila štrbinku, dokonca kaz, nefungovalo to celkom spoľahlivo, spomínam si, že raz som napísala na papier slovo *jablko* a opýtala sa mamy, čo je to, no povedz, čo je to, čo som napísala?

Predsť jabĺčko, odpovedala prekvapene, veď to vieš aj sama, určite je to krásne voňavé červené jabĺčko.

Priložila som si papier k nosu, akokoľvek zblízka som okolo neho krúžila nosom, nič som nezacítila, ako vieš, že je červené, keď je čierne, a ešte k tomu ani vôbec nevonía, oznámila som mame, ktorá ma zarazene pozorovala.

Isteže nie, veď ty si napísala slovo jablko, a slovo je len slovo.

Tak potom toto nie je jablko, toto je len slovo?

Mhm, mama sa zatvárila neurčito.

Moje podozrenie rástlo, opäť som zobrala do ruky ceruzku a napísala *vlak*, a toto je čo, ukázala som papier mame.

Ale no tak, čo ti to napadlo, sama dobre vieš, že si napísala slovo vlak.

Vlak, ktorý nás nikam neodvezie, lebo sa nemôže ani pohnúť?

Mama slabo prikývla, hádam by si nečakala, že písmenká sa môžu pohnúť a ešte nás aj odviezť, veď sú to len písmenká, ale neboj sa, v lete môžeme nasadnúť na skutočný vlak a odviezť sa ním, napríklad aj do Brezna.

Takže zázrak nie je naozajstný zázrak, písmenká sú len písmenká, pomyslela som si a nahlas som poznamenala, tak to sú len také, také... hľadala som správny výraz pre to, čo som práve objavila, sú to len také trochu veci a trochu slová, už viem, povedala som nakoniec víťazoslávne, sú to len také slo-
voveci.

Ach, ty naša mudrlantka, mama ukončila debatu formulkou, ktorú som nemala vôbec rada, nepáčilo sa mi, keď ma označila za mudrlantku, znelo to zosmiešňujúco, zhadzujúco, niekedy to robili aj moje tety, zdalo sa mi, že hovoria tak vtedy, ak celkom so mnou nesúhlasia, ak ich prekvapujú moje myšlienky, ak ich nepokladajú za primerané detskému veku, ale nechcú mi okato protirečiť, nechcú ma zahriakovať, no svoj nesúhlas predsa vyjadria, ty naša mudrlantka.

Možno to bolo všetko naozaj tak, naozaj som sa opýtala mamy, prečo napísané jablko nevoní a písmenkový vlak sa nepohne z miesta, naozaj som si vymyslela názov slovoveci, ale možno sa mi do spomienky prelieva to, čo som sa neskôr dozvedala o vzťahu znakov a ich denotátov, možno som nakreslila hrušku, nie jablko, spytovala som sa, prečo sa tá hruška na papieri nedá chytiť do ruky a prečo do nej nemôžem zahryznúť, ak je to teda hruška, možno som kládla trochu iné otázky, a možné je aj